

Soubor geografických autorit – standard pro zápis geografických selekčních prvků

Geografické selekční prvky

Za geografické selekční prvky se považují vlastní geografická jména a geografické názvy různého typu. Toto širší pojetí geografické autority je podmíněno potřebou unifikovat geografické selekční prvky, které se používají nejenom v identifikačních údajích, tj. údajích jmenného popisu, ale i v údajích obsahových, tj. údajích věcného popisu dokumentů. Podle zásad katalogizační politiky NK ČR musejí být selekční prvky, které se používají ve jmenném i věcném popisu dokumentů, shodné, utvářené podle týchž pravidel. Unifikované, standardizované názvy správních (jurisdikčních) celků jsou potřebné pro tvorbu identifikačních údajů, zatímco pro tvorbu věcných selekčních údajů jsou potřebné vedle standardizovaných forem geografických názvů správních celků i unifikované formy geo-grafických názvů „nesprávních“ celků, např. názvy geomorfologických a umělých útvarů. Podle zásad katalogizační politiky Library of Congress, od nichž se odvíjejí principy katalogizační politiky NK ČR v oblasti věcného zpracování dokumentů, se za geografickou entitu považují i názvy přírodních památek, turistických tras, názvy ulic, mostů atp.¹⁾

Typologie geografických názvů

Geografické názvy spadají do tří kategorií:

- názvy správních jurisdikčních celků, např. názvy států, spolkových zemí, provincií, krajů, okresů, měst, městských částí, obcí
- názvy nesprávních celků, entit, např. nadnárodní oblasti, oblasti v rámci státu, názvy přírodních geografických útvarů (kontinenty, oceány, moře, řeky, pohoří, hory, rybníky ...)
- názvy umělých útvarů, např. ulice, mosty, přehrady, a jiných, např. turistické trasy, chráněná území a lokality, přírodní památky

Forma geografických názvů

Česká jména

Je-li běžně používána, zvolí se česká forma geografického názvu. Forma se stanoví na základě příručkových pramenů, preferuje se konvenční forma jména.

Neexistuje-li česká forma jména, použije se forma jména v úředním jazyce země. Používá-li se v dané zemi více úředních jazyků, zvolí se forma jména nejčastěji se vyskytující v příručkových pramenech.

Konvenční forma jména

V záhlaví geografické autority se používá konvenční jméno státního/správního celku, není-li obecně používáno jeho jméno oficiální; oficiální jméno se odkáže, např.

Francie

odkaz od *Francouzská republika*

Česko

odkaz od *Česká republika*

Slovosled

Geografické názvy se uvádějí v přirozeném slovosledu, např.

Německá demokratická republika

Spojené státy americké – respektuje se obvyklý slovosled.

V invertovaném tvaru se zapisují pouze geografické názvy, které nepředstavují vlastní geografické jméno, např.

Itálie severní

Doplňky u geografických názvů

Napomáhají k jednoznačné identifikaci selekčního termínu zapsaného v záhlaví.

V geografických názvech se vyskytují doplňky:

- geografický
- obecný
- kombinace obou

Geografický doplněk

- Ke jménu místa (lokality) jinému než název země, státu, se připojí jméno rozsáhlejšího územního celku, tj. konkrétní místa se kvalifikují názvem státu, ve kterém se lokalita nachází. Jako doplněk se používá poslední (nejnovější) forma názvu státu, i když dokument pojednává o těchto lokalitách v období existence předchozího státního útvaru, např.

Vsetín (Česko), *Bělá pod Bezdězem (Česko)*, *Praha (Česko)* i v období existence Československa

Obecný doplněk

- Používá se k odlišení totožných a tedy zaměnitelných geografických názvů, které nelze identifikovat pomocí geografického doplňku, např.

New York (stát), *Jantarová stezka (cykloturistická trasa)*

Kombinace geografického a obecného doplňku

- Používá se k odlišení totožných a tedy zaměnitelných geografických názvů, u kterých použitý geografický doplněk nepostačí k jejich jednoznačné identifikaci a které je tedy nutné blíže specifikovat, aby nedocházelo k záměně, např.

Basilej (Švýcarsko), *Basilej (Švýcarsko : kanton)*

Zápis geografického a obecného doplňku

Zápis doplňků nutných k identifikaci se řídí pravidly AACR2R a Subject Cataloguing Manual: Subject Headings²⁾.

Při zápisu geografického a obecného doplňku vztahujících se k jednomu záhlaví mohou nastat tyto varianty:

- obecný doplněk nebude dále rozvíjen, rozšířen o další informace:
zapiše se spolu s geografickým doplňkem, tj. názvem vyššího celku v kulatých závorkách v pořadí: “geo-

grafický doplněk mezera dvojtečka mezera obecný kvalifikátor”, např.

Vsetín (Česko : okres), *U Irů lípy (Česko : naučná stezka)*

- obecný doplněk může být (zvláště pro potřeby popisu kartografických dokumentů) dále rozvíjen, zpřesněn: zapiše se včetně doplnění po čárce jako přímá součást názvu, např.
Sázava, řeka (Česko), *Sázava, řeka-oblast (Česko)*, *Sázava, řeka-povodí (Česko)*

Aplikace doplňků – identifikace specifických geografických názvů

Lokality ve federativních státech, spolkových zemích – Austrálii, Kanadě, Malajsii, Spojených státech amerických, Jugoslávii a na území Velké Británie:

- jednotlivé státy se nekvalifikují názvem vyššího celku, tj. spolkového, federativního státu, např.
Anglie nikoli *Anglie (Velká Británie)*, *Kentucky* nikoli *Kentucky (Spojené státy americké)*
- názvy lokalit se nekvalifikují názvem nejvyššího jurisdikčního celku, nýbrž názvem spolkové země, členského státu federace, provincie, území, např.
Dublin (Georgia) nikoli *Dublin (Spojené státy americké)*, *Dublin (Indiana)* nikoli *Dublin (Spojené státy americké)*
- názvy jednotlivých zemí, států, provincií v Austrálii, Kanadě a Spojených státech amerických ve funkci doplňku se nezkracují, používá se plná forma jména: existuje-li česká forma jména, použije se, např.
Dublin (Severní Kalifornie)

Lokalita nacházející se na území dvou a více států

Nachází-li se lokalita, útvar na území dvou států, kvalifikuje se názvy obou států, názvy se uvádějí v abecedním pořadí v závorce, jsou propojeny spojkou “a”, např.

Krkonoše (Česko a Polsko)

Výjimku tvoří názvy řek protékajících územím dvou států: jako první se uvádí země, ve které řeka pramení, např.

Hornád (Slovensko a Maďarsko)

Nachází-li se útvar na území více států, nekvalifikuje se, např.

Alpy, Dunaj, Karpaty

Oceány, moře se nekvalifikují. Obecný kvalifikátor, který je nutný pro jednoznačnou identifikaci, se však uvádí, např.

Morava, řeka

Jantarová stezka (cykloturistická trasa)

Rozlišení mezi dvěma stejnými místními jmény

- **entity téhož typu, např. názvy dvou měst**
Pokud je doplněk, tj. název rozsáhlejšího územního celku nedostačující k rozlišení dvou nebo více míst, uvádí se slovo nebo fráze běžně používaná k jejich rozlišení, např.

Nové Město pod Smrkem (Česko),

Nové Město na Moravě (Česko)

Neexistuje-li takové slovo nebo fráze, uvede se jméno vhodného menšího místa před jménem rozsáhlejšího územního celku³⁾, např.

Friedberg (Bavorsko, Německo),

Friedberg (Hesensko, Německo),

Lhota (Vsetín, Česko), Lhota (Hradec Králové, Česko)

- **entitů různého typu, např. město a větší správní**

celek téhož jména, město a geografický útvar

U názvů měst a obcí se obecný kvalifikátor “*město*”, “*obec*” neuvádí, vhodným obecným kvalifikátorem se v případě potřeby odliší další entita, kterou může být:

- jurisdikce
Vsetín (Česko), tj. město Vsetín
Vsetín (Česko : okres)
- jiná entita
Sázava (Česko)
Sázava, řeka-oblast (Česko)
Sázava, řeka-povodí (Česko)

Identifikace jednotlivých specifických útvarů

- **v rámci měst a obcí**

Jednotlivé lokality, útvary se identifikují uvedením názvu města před jméno rozsáhlejšího územního celku, např.

Břevnov (Praha, Česko), *Na Pískách (Hostivice, Česko)*, *Na Pískách (Praha, Česko)*,
Karlův most (Praha, Česko)

- **mimo území měst, obcí**

Jednotlivé lokality, útvary se identifikují uvedením vhodného jména před jméno rozsáhlejšího územního celku, např.

Lysá hora (Beskydy, Česko),
Mount Everest (Himálaj, Čína a Nepál)

Změna jména

Při změně geografického názvu se v identifikačním popisu dokumentů v záhlaví použije forma původní i forma nově zavedená podle situace: obě korporativní záhlaví se propojí odkazem typu “viz též” (přidružováním).

Ve věcném popisu dokumentů se používá poslední forma jména.

Soubor geografických autorit

Soubor geografických autorit představuje soubor ověřených a unifikovaných geografických selekčních údajů, určených pro zpracování a vyhledávání dokumentů a informací, s nezbytným odkazovým a poznámkovým aparátem. Součástí autoritního záznamu je notační znak systematického selekčního jazyka související s autoritním záhlavím.

Autoritní záznam

Základním prvkem souboru je záznam geografické autority.

Rozsah záznamu odpovídá potřebám institucí podílejících se na kooperativní tvorbě, případně potřebám katalogizační agentury, která je za tvorbu autoritních záznamů odpovědná.

Typologie autoritních záznamů vyskytujících se v souboru geografických autorit NK ČR

Podobně jako v souboru tematických autorit se i souboru geografických autorit mohou vyskytovat:

- **minimální autoritní záznam** obsahující nejnужnější údaje a sloužící k částečné identifikaci selekčního prvku uvedeného v záhlaví; tyto údaje se zaznamenávají v polích:

001 – *identifikátor záznamu*

100 – *všeobecná data zpracování (některé datové prvky)*

215 – *geografické záhlaví*

801 – *zdroj původní katalogizace*

V systému věcných autorit NK ČR se tyto záznamy vyskytují dočasně, jako pozůstatek dávkového importu dat do autoritní báze a pouze jako podklad pro další zpracování.

- **záznam středního rozsahu** obsahující všechny potřebné údaje a sloužící k plné identifikaci selekčního prvku uvedeného v záhlaví; tyto údaje se zaznamenávají v polích:

blok 0 – blok identifikačních údajů

blok 1 – blok kódovaných informací

blok 2 – blok záhlaví

blok 3 – blok informační poznámky

blok 4 – blok směřování odkazu “viz”

blok 5 – blok směřování odkazu “viz též”

blok 6 – blok klasifikačního znaku

blok 8 – blok informací o zdroji

blok 9 – blok pro národní použití

V bloku pro národní použití se používá:

- pole 906 – slouží k zápisu údajů o zpracovateli, v budoucnu se k těmto údajům připojí i záznam o realizovaných změnách
- pole 950 – slouží k zápisu informace o správním celku
- pole 975 – slouží k zápisu původní notace MDT při její aktualizaci

Pro úplnost uvádíme i poslední typ autoritního záznamu, tzv.

- **úplný autoritní záznam**, ve kterém se k těmto údajům řadí i blok 7, tj. blok propojovacího záhlaví; úplný autoritní záznam se navíc od záznamu středního rozsahu odlišuje i úplností a bohatostí informací uvedených v poznámkovém bloku.

Příklad záznamu

SYS 000128065

160 |a e-xr—

215 |a Česko⁴⁾

33001 |a Používá se pro děje odehrávající se na území Česka ve všech jeho historických údobích. U korporativních záhlaví se používá pro korporace zapsané pod správním celkem s působností pro Česko do r. 1918 a od 1. ledna 1993

415 |a ČR |t o

415 |a Česká republika |t o

415 |a ČSR |t o

415 |a Česká socialistická republika |t o

415 |a české země |t o

415 |a země české |t o

415 |a země koruny české |t o

675 |a (437.3)

801 0 |a CZ |b ABA001 |c 20000731

950 |a správní celek

975 |a (437.1/.3) |c od r. 1999
 515 |a Československo |5 z
 515 |a Protektorát Čechy a Morava |5 z
 515 |a Čechy (Česko) |5 h
 515 |a Morava (Česko) |5 h
 515 |a Slezsko (Česko) |5 h

Přehled a stručná charakteristika nejdůležitějších polí v záznamu geografické autority

215 – záhlaví: geografický název

Pole obsahuje geografický název (jméno geografické entity) jako záhlaví, např.

215##\$aSomálsko
 215##\$aNěmecká demokratická republika
 215##\$aHesensko
 215##\$aItálie severní
 215##\$aLiberecký kraj (Česko)
 215##\$aVsetín (Česko : okres)
 215##\$aJobova Lhota (Česko)
 215##\$aMalá Strana (Praha, Česko)
 215##\$aStředozemní moře
 215##\$aDunaj
 215##\$aMáchovo jezero (Česko)
 215##\$aPraha (Brdy, Česko)
 215##\$aŘíp (Česko)
 215##\$aPetrín (Praha, Česko)
 215##\$aDivoká Šárka (Praha, Česko)

330 – informační poznámka

Pole se používá k objasnění vztahu mezi záhlavím v poli 215 a jinými entitami a k informaci o historii záhlaví.

415 – odkaz typu “viz” – geografické jméno

V tomto poli se uvádějí ekvivalenty geografických termínů uvedených v záhlaví (pole obsahuje směrování pro formu geografického jména, z níž se provádí odkaz). Za variantní názvy, tedy odkazy typu “viz” se považují i německé názvy měst, obcí a geografických útvarů v bývalých Sudetech a anglické varianty názvů státních útvarů.

215##\$aČesko
 415##\$aČeská republika
 415##\$aCzech Republic
 215##\$aSpojené státy americké
 415##\$aUSA
 415##\$aSpojené státy
 415##\$aUnited States of America
 215##\$aPlzeň (Česko)
 415##\$aPilsen (Česko)

515 – odkaz typu “viz též” – geografické jméno

Toto pole je z hlediska tvorby věcných autorit velmi významné. Ukládají se v něm vedle vlastních asociovaných termínů i termíny podřazené a nadřazené. Záznamy jsou reciproční, zápis jednotlivých typů odkazů se odlišuje specifickými hodnotami v řídicím podpoli 5 a indikátory:

- vlastní asociovaný termín se zapisuje bez indikátoru, hodnota v podpoli \$5 je “z”
 asociovaný termín: 515##\$5z
- u podřazeného termínu se uvádí indikátor 1, v podpoli \$5 se uvádí hodnota “h”

podřazený termín: 5151\$5h
 – u nadřazeného termínu se uvádí indikátor 9, v podpoli \$5 se запиše hodnota “g”
 nadřazený termín: 5159\$5g

215##\$aSri Lanka
 515##\$aCejlons\$5z

215##\$aCejlons
 515##\$aSri Lanka\$5z

215##\$aČesko
 515##\$aČeskoslovensko\$5z
 515##\$aProtektorát Čechy a Morava\$5z

215##\$aBřevnov (Praha, Česko)
 515##\$aPraha 6 (Česko)\$5g

215##\$aPraha 6 (Česko)
 515##\$aBřevnov (Praha, Česko)\$5h

675 – Mezinárodní desetinné třídění

Pole obsahuje klasifikační znak systému MDT, který věcně koresponduje se záhlavím záznamu hesla v poli 215. Znak MDT může být doplněn slovním vyjádřením, které jej identifikuje (podpole \$c), např.

675##\$(234.58)\$cfyzickogeografická charakteristika

675##\$(437.31-191.2)\$cmístní určení

Role systematického selekčního jazyka MDT v záznamu věcné autority

Klasifikační znak plní v souboru věcných a tedy i geografických autorit významnou úlohu. Soubor geografických autorit představuje integrovaný nástroj sloužící ke standardizaci všech selekčních údajů, tedy i věcných. Notace MDT, která se výraznou měrou podílí na zpřístupnění dokumentů a informací v nich obsažených, je součástí minimálního záznamu pro souborný katalog (Vybrané znaky) a představuje důležitý nástroj sloužící k vyhledávání dokumentů s regionální tematikou. Systém MDT prochází v současné době velkými změnami, standardizace používaných znaků MDT je tedy podmínkou pro tvorbu jednotného přístupu k dokumentům prostřednictvím těchto selekčních údajů. Ve vícejazyčných autoritních systémech je klasifikační znak používán jako propojovací článek umožňující provázat verbální termíny ve všech participujících jazycích.

I v geografickém autoritním záznamu notační znak MDT věcně koresponduje se záhlavím autoritního hesla uvedeného v poli 215: klasifikační znak zde slouží k lokalizaci dané entity.

Notace MDT (1/9) poskytující informace o místě, tj. pomocné znaky místa, jsou všeobecné povahy, mohou být použity jako jediné ke klasifikaci a mohou stát samy o sobě. Všeobecné pomocné znaky místa mohou být kombinovány se specifickými pomocnými znaky místa (-0/-9), které slouží k označení částí nebo aspektů určitých oblastí. Fyzickogeografická charakteristika geomorfologických útvarů bývá vyjádřena pomocí notací (2...), např. *Krkonoše (Česko a Polsko) (234.572)*.

V záznamu geografické autority se vyskytují notace MDT:

- označující státy: *Česko (437.3)*
- označující kontinenty: *Evropa (4)*
- označující "nesprávné" oblasti, historické země: *Čechy (437.31)*, *Čechy severní (437.31-17)*
- označující nižší územně správní celky: *Středočeský kraj (437.312)*
- označující města, obce: *Čelákovice (Česko) (437.312)*
- označující trasy: *Rakovník-Mladotice (Česko : železniční trať) (437.31-191.2)*
- označující přírodní památky: *Voděradské bučiny (Česko : naučná stezka) (437.31-191.2)*
- označující geomorfologické útvary: *Orlice (Česko) (282.243.3)*

Geografickým entitám nacházejícím se na území cizích států připojujeme notaci pro daný stát, např.

Paříž (Francie) (44), *Burgundsko (Francie) (44)*

V případě federativních a spolkových států připojujeme notaci jednotlivých spolkových zemí, např.

Bavorsko (Německo) (430.129),

Korutansko (Rakousko) (436.5)

Závěr

Soubor geografických autorit představuje nástroj pro unifikaci a standardizaci geografických selekčních prvků všech typů: názvů správních i nesprávních celků, které se vyskytují v identifikačním a věcném popisu dokumentů. Autoritní záznamy správních celků obsahují specifický údaj v poli 950, jsou tedy snadno odlišitelné od ostatních záznamů nejurisdikční povahy.

Další informace a příklady na adrese
http://www.nkp.cz/standard/geogr_autor.htm.

Poznámky:

1) V poli 151 v systému Kongresové knihovny se zapisují tyto útvary:

Amusement parks	Playgrounds
Bridges	Plazas (Open spaces, squares, etc.)
Camps	Ports (Physical facilities)
Canals	Pueblos
Cities, Extinct (Pre-1500)	Ranches
Collective farms	Recreation areas
Docks	Recreations districts
Estates	Refugee camps
Farms	Reservations, Indian
Forests	Reserves (Parks, forests, etc.)
Fortresses (Structures)	Roads
Gardens	Sanitary landfills
Hazardous waste sites	Sanitations districts
Highways	Streets
Historic sites	Structures (Non-geographic, for example, towers)
Islands, Nonjurisdictional	Trails
Jurisdictions, Ancient (other than cities)	Tunnels
Land grants	Utility districts
Military installations	Water districts
Mines	Waterways
Park districts	

- 2) AACR2R: 23.4B1
SCM: H 810
- 3) V roli kvalifikátoru se u stejnojmenných obcí nadále používá název původního okresního města jako rozlišující, identifikační prvek, který se vkládá mezi název konkrétního místa a název vyššího správního celku.
- 4) Diskuse k názvu Česko na adrese <<http://www.nkp.cz/standard/disk.htm>>.

Kódované údaje a notace MDT vztahující se ke geografickým názvům nacházejícím se na území Česka:

Česko	Czechia. Czech Republic	e-xr-	437.3
Čechy	Bohemia	e-xr-cc	437.31
Praha (kraj)	Prague Region	e-xr-pg	437.311
Středočeský kraj	Central Bohemia Region	e-xr-st	437.312
Královéhradecký kraj	Hradec Kralove Region	e-xr-kr	437.313
Pardubický kraj	Pardubice Region	e-xr-pa	437.314
Ústecký kraj	Usti nad Labem Region	e-xr-us	437.315
Liberecký kraj	Liberec Region	e-xr-li	437.316
Plzeňský kraj	Plzen Region	e-xr-pl	437.317
Karlovarský kraj	Karlovy Vary Region	e-xr-ka	437.318
Jihočeský kraj	South Bohemia Region	e-xr-jc	437.319
Jihomoravský kraj	South Moravia Region	e-xr-mr	437.322
Zlínský kraj	Zlin Region	e-xr-jm	437.323
Kraj Vysočina	Vysocina Region	e-xr-zl	437.324
Moravskoslezský kraj	North Moravia and Silesia Region	e-xr-vy	437.326
Olomoucký kraj	Olomouc Region	e-xr-mo	437.325
Morava	Moravia	e-xr-ol	437.32

Literatura:

UNIMARC/Autority : univerzální formát pro autority / International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme, Deutsche Bibliothek; překlad NK ČR. 1. čes. vyd. Praha : Národní knihovna ČR, 1995. 80 s.

Subject cataloging manual: subject headings / Library of Congress. 4th ed. Washigton, D.C. : Library of Congress, 1991.

Library of Congress subject headings : principles and application / Lois Mai Chan. Englewood : Libraries Unlimited, 1995.

Using subject headings for online retrieval : theory, practice, and potential / Karen Markey Drabenstott, Diane Vizine-Goetz. San Diego : Academic Press, 1994.

Alternatives to subject strings in the Library of Congress subject headings systems : with discussion / Lois Mai Chan. In *Subject subdivision conference (1991 : Airlie,*

Va.) : the future of subdivisions in the Library of Congress subject headings system, s. 46-56.

Introduction to subdivision practice in the Library of Congress subject headings system / Lynn M. El-Hoshy. In *Subject subdivision conference (1991 : Airlie, Va.) : the future of subdivisions in the Library of Congress subject headings system, s. 117-129.*

The Universal Decimal Classification : a guide to its use / McIlwaine, I. C. The Hague : UDC Consortium, 2000.

Marie Balíková
Národní knihovna ČR